

Forfatter: Fransk filosof kan vise os vej ud af modernitetens blindgyde

Personalismen er en filosofisk strømning, der har sat et markant præg på europæisk idéhistorie og politisk liv i det 20. århundrede. Men i Danmark er filosofien og dens vigtigste tænkere stort set ukendte

interview

Malene Fenger-Grøndahl
kirke@k.dk

I 1929 brast aktieboblen på Wall Street, og det store krak medførte økonomisk depression og social nød, der hurtigt spredte sig fra USA til Europa – også til Paris, hvor den unge kandidat i filosofi Emmanuel Mounier netop havde indledt en lovende karriere som professor på Sorbonne-universitetet. Mounier blev rystet i sin grundvold over de menkelige lidelser, der fulgte i kølvandet på aktieboblens bristen, og oplevelsen blev for ham det, Søren Kierkegaard kalder et kvalitativt spring – en dramatisk erkendelse af, at menneskets ansvar ikke er abstrakt og upersonligt teoretisk, men tværtimod konkret og personligt.

Emmanuel Mounier blev vakt og følte sig både som tænkere og som handlende menneske kaldet til at sætte hele sit engagement ind på at rette op på følgerne af den utøjlede kapitalisme. Han begyndte for alvor at fordybe sig i den filosofiske strømning personalismen, hvis rødder han kunne spore tilbage til kristendommens tidlige århundreder og til renessancens humanisme.

”Emmanuel Mouniers blev forfærdet over det økonomiske krak og de tråde, det havde til en økonomi, der grådigt var løbet løbsk uden reelt hold i virkeligheden og uden at være værdiskabende for mennesker. Han så, hvordan økonomien, der skulle tjene mennesker, endte med at ofre menneskeliv og gøre mennesket til sine redskaber, og han så med forfærdelse de tråde, det havde til den enorme sociale og kulturelle armod, der prægede hans tid,” siger Jonas Norgaard Mortensen, der i mange år har forsket i og formidlet personalismen.

”Mounier så, at mennesket ikke længere blev anskuet som et magisk åndsvæsen, men var reduceret til et stykke mekanik, der kunne regnes ud og sættes på formel og bruges i ideologier og stater og markedets tjeneste. Eventyret om grænseløs vækst og modernisering var forvandlet til et

økonomisk og socialt mareridt, og Mounier så det som sin opgave at finde en vej ud af dette morads. Men i modsætning til tidens tendens med at udvikle altomfattende dogmatiske ideologier og systemer, gik Mounier en anden vej. Han udviklede personalismen til at blive en af de vigtigste filosofiske strømninger i det 20. århundrede. Alle Mouniers skrifter fra 1929 til 1950 er forsøg på at forstå den krise, han oplevede, og forstå menneskets og dets vilkår i krisen og samtidig pege på en vej ud af den,” uddyber han.

Genoprette værdigheden

Emmanuel Mounier så det moderne som et fejlslagent projekt i den forstand, at det ikke var lykkedes med at løfte og civilisere mennesket, men i stedet endte med at fornedre dem i markedskræfternes og de totalitære ideologiers tjeneste.

”Han ønskede at genoprette menneskets værdighed, og for at finde inspiration til det kiggede han tilbage i den europæiske idéhistorie og den kristne tradition for at finde et forsvar for mennesket. Han var både en stor tænkere og en stor aktivist, og han insisterede på det personlige ansvar og det konkrete frem for det abstrakte. Han afviste både kommunismen, nationalsocialismen og kapitalismen som totalitære ideologier, der endte med at undertrykke mennesket, fordi det forsøgte at sætte mennesket på formel. Han mente, at vi må tage udgangspunkt i personen som den grundlæggende værdi og vision,” forklarer Jonas Norgaard Mortensen.

I løbet af knap to årtier udgav Mounier en række bøger om personalisme, ligesom han tog initiativ til det filosofiske, personalistiske tidsskrift *Esprit* (Ånd). Året før sin død, i 1949, udgav han bogen ”Personalismen”, hvor han samler og gennemtænker nogle af sine tidligere erkendelser og forsøger at formulere en vej ud af den civilisatoriske og åndelige krise, han oplevede som sin tids alvorligste udfordring. Bogen udkom på dansk i 1952, og genudgives nu – 70 år efter – i dansk udgave med fyldigt forord og introduktion ved Jonas Norgaard Mortensen og

Bjørn Thomassen. For Jonas Norgaard Mortensen er udgivelsen af Mouniers sidste bog en del af en årelang indsats for at sprede kendskabet til det personalistiske tankegods i dansk sammenhæng, blandt andet gennem bogudgivelser, seminarer og debatmøder.

”Vi genudgiver Mouniers bog, fordi han især i en dansk sammenhæng er en oversat tænkere, som har haft afgørende betydning for europæisk åndshistorie og filosofi og også for det politiske liv. Hans indsats har været helt afgørende for det europæiske fællesskabs genrejsning efter Anden Verdenskrig, men det er stort set ukendt i Danmark. Det vil vi gerne råde bod på, ikke mindst fordi de problemer, som Mounier adresserede, stort set er til en svarer til de udfordringer, vi står med i dag,” siger Jonas Norgaard Mortensen.

”De hovedudfordringer, Mounier og hans ligesindede så og var bekymrede for i 1930’erne, genkender vi i dag – blot forstørret af digitalisering og globalisering. Vi ser, hvordan kapitalismen bliver tøjløs, så den ikke tjener os, og forbrugersmenen gør, at vi tror, at forbrug kan gøre os lykkelige, mens idéen om den individuelle frihed og uafhængighed kan virke glansfuld, men er en løgn, fordi mennesket er et relationelt væsen. Han så også den moderne eksistens, der i sin frihedstrang og individualisme bliver ensom og angstpræget. Han vidste, at vi netop får mening og identitet i vores forbundethed og forpligtethed på fællesskabet – i ansvaret og engagementet for noget, der er større end den enkelte,” siger han.

Mounier var katolik

Idéen om det relationelle som afgørende for mennesket fik Emmanuel Mounier blandt andet fra den østrigskfødte jødiske filosof Martin Buber (1878-1965) og den russisk-ukrainske personalist Nikolai Berdyaev (1874-1948). Berdyaev var en del af det filosofiske miljø i Paris i 1930’erne og var engageret i det personalistiske tidsskrift *Esprit*, som Mounier grundlagde.

”Mounier var katolik, og en del af skribenterne og redaktørerne på tidsskriftet var også katolikker, men gruppen omkring Mounier var først og fremmest karakteriseret ved deres store forskellighed. Her mødtes ortodokse, katolske og protestantiske kristne med jøder og ateister. En del af personalismens idégrundlag er netop, at der ikke kan og må finde en ensretning sted, og at det ikke lader sig gøre at udtænke et altomfattende system. Man må altid tage højde for menneskets uforudsigelige kreativitet, som kommer af, at det har en plads som medskabende i verden,” siger Jonas Norgaard Mortensen og tilføjer:

”Når personalismen blev så rig en tanke i 1930’erne og 1940’erne, skyldtes det den flertydighed, der opstod, da filosoffer og forfattere måtte flygte fra Rusland og Tyskland på grund af nazismens og kommunismens undertrykkelse.”

Nikolai Berdyaev og omkring 160 andre russiske tænkere blev i 1922 tvunget i eksil af det bolsjevikiske styre. De blev samlet på kajen i Sankt Petersborg og sendt om bord på et skib, senere kendt som ”Philosopher’s Ship”, og blev i første omgang sejlet til Tyskland. Mange af dem slog sig først ned i Berlin, men siden tvang den økonomiske og politiske udvikling flere til at flytte videre til hovedsageligt Paris, hvor de kom til at udgøre en integreret del af det intellektuelle liv. Berdyaev blev i sit eksil i Frankrig involveret i det personalistiske miljø og tog initiativ til en række møder mellem ortodokse, katolikker og protestanter. Siden inviterede han til det, der blev kendt som ”Berdyaevs søndage” i sit eget hjem, hvor stuerne genlød af politiske og filosofiske diskussioner.

”De forskellige filosofiske perspektiver berigede hinanden, og de meget forskellige tænkere fandt sammen om en europæisk kristen forståelse af mennesket som et værdigt, relationelt og engageret åndsvæsen, og her fødtes grundlaget for Verdenserklæringen om Menneskerettigheder og for de tanker, der lå bag dannelsen af Kul- og Stålnationen og Det Europæiske Fællesskab. Stort set alle Det Europæiske Fællesskabs fædre var personalister og havde Emmanuel Mouniers værker. Det personalistiske menneskesyn var hovedinspirationen for grundprincipperne i efterkrigstidens politiske vision for et fredeligt europæisk fællesskab,” forklarer Jonas Norgaard Mortensen.

Selv stødte han første gang på personalismen i midten af 1990’erne, da han læste statskundskab.

”Jeg gravede i europæisk idéhistorie og fandt ud af, at den største politiske gruppe i Europa-Parlamentet tager udgangspunkt i et personalistisk syn på mennesket. Jeg fandt også ud af, at Martin Luther King havde skrevet doktrindispu-

Jonas Norgaard Mortensen

Født i 1976.

Uddannet i statskundskab, litteratur og ledelse.

Har blandt andet arbejdet som kommunikationschef i DUF og adm. direktør i Institut for Relationspsykologi.

Har i to omgange boet i udlandet med sin familie udsendt af Danmission, 2010-2012 som regionsleder i Mellemøsten og 2018-2020 som landerepræsentant i Rwanda.

Driver eget foredrags- og konsulentfirma.

Er forfatter til en række bøger, blandt andet om den filosofiske strømning personalisme.

Er medstifter og medlem af Tænkertanken Cura, der i sidste uge genudgav Emmanuel Mouniers værk ”Personalismen” i samarbejde med RUC og Det Franske Kulturinstitut.

Bor i Ry med sin hustru Hanne Skovgaard, der er miljøkonsulent. Sammen har parret tre børn.

FOTO: SØREN KIELGAARD

▲ Emmanuel Mounier følte sig både som tænkere og som handlende menneske kaldet til at sætte hele sit engagement ind på at rette op på følgerne af den utøjlede kapitalisme. – Foto fra bogen.

tats om personalismen. Det blev for mig nærmest en åbenbaring og et Kierkegaardsk kvalitativt spring som det, Mounier oplevede i 1929. Efterhånden som jeg fordybede mig i personalismen, kunne jeg se, at her var nogle mennesker, som havde sat ord på nogle værdier og tanker og en tro, som jeg selv boksede med. Jeg fornemede, at de kunne guide mig i det at være menneske i en moderne tilværelse,” siger han.

Interessen ebbede ud

Der fandtes dog ikke noget dansk personalistisk miljø, Jonas Norgaard Mortensen kunne søge ind i. I årene efter grundlæggelsen af tidsskriftet *Esprit* i 1932 dannedes der ganske vist personalistiske vennekredse i store dele af Europa, og i Skandinavien var der i årene omkring Anden Verdenskrig en vis interesse for Mounier. Men interessen ebbede ud – ifølge Jonas Norgaard Mortensen nok blandt andet på grund af Mouniers katolske baggrund.

”Vi har haft en antireligiøs tidsånd i så lang tid, at vi først har lagt afstand og siden er blevet blinde for to tusinde års righoldig europæisk tanke. I takt med at vi har mistet forståelsen for arven fra Jerusalem, Athen og Rom, har vi skiftet de jødisk-kristne værdier ud med andre afguder. Men jeg tror, at vi er ved at erkende, at har vi ikke syn og sans for religionens betydning, bliver vi blinde og dermed svage i vores forståelse af og forsvar for menneskeværdet. Vi må genopdage den dybe sammenhæng, der forbinder os med både øst og vest – med en ukrainsk tænkere som Berdyaev og en fransk filosof som Mounier,” siger han. ■